

HISTORIEVIDENSKAB, HÅNDBØGER OG HJÆLPEVIDENSKABER

Magnus Mörner and Thommy Svensson (red.): *The History of the Third World in Nordic Research*. (Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborg, 1986). 201 s., 90,-Skr.

Den foreliggende forskningsoversigt, der er et resultat af den nordiske historiker-kongres (XIX) i Odense 1984, søger gennem 12 rapporter – samlet om de geografiske hovedområder Afrika, Asien og Latinamerika – fra henholdsvis Danmark, Finland, Norge og Sverige at give et billede af den nordiske forskning vedr. den Tredje Verden.

Det ville være synd at sige, at det er blevet nogen *læservedlig* oversigt, dertil er de enkelte bidrag alt for forskellige dels i den måde, de præsenterer publikationerne på, dels i deres temmelig svingende udvalgs-kriterier og geografiske afgrænsninger. Redaktørerne har, som det påpeges i forordet, af tidsmæssige årsager bevidst undladt at tilvejebringe et mere ensartet billede. Det er forståeligt, for det redaktionelle arbejde ville helt givet være blevet meget omfattende. Hvad der derimod er sværere at forstå er, at man ikke har søgt at afhjælpe en del af ulemperne ved at forsyne bogen med et eller flere registre.

Når dette er sagt, skal det understreges, at det ikke desto mindre er en meget *læseværdig* og informativ oversigt, hvor det er lykkedes for de fleste af bidragyderne at give en dækkende redegørelse for udviklingen i arbejdet med den Tredje Verdens historie (i videste forstand) og at sætte de enkelte publikationer ind i en større sammenhæng.

Der er m.a.o. i høj grad grund til at være tilfreds med initiativet; og så kan man jo håbe på, at det i en ikke alt for fjern fremtid vil være muligt at følge

dette initiativ op med en ny, mere ensartet og lettere tilgængelig oversigt.

En række af de på kongressen fremlagte »papers« er publiceret i *Scandinavian Journal of History* 11.1. 1986. I den foreliggende bog er medtaget yderligere 6 bidrag, som – skønt de ikke skal anmeldes i denne sammenhæng – dog bør nævnes. Randi Rønning Balsvik behandler den etiopiske studenterbevægelse i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne med særligt henblik på den voksende sociale og politiske bevidstgørelse. Seppo Rytönen redegør i sit indlæg for arbejdet med finske missionsarkiver som kilder til Ovambo-folkets vilkår i Tysk Sydvestafrika omkring 1900. Lennart Limberg runder den afrikanske del af bogen af med en drøftelse af et så centralt emne som militærkup i Afrika og slår til lyd for et mere udbygget samarbejde mellem skandinaviske og afrikanske universiteter. I bogens asiatiske del skriver Peter Christensen om økologiske faktorer og det Persiske Rige, medens Pamela Price i en længere artikel beskæftiger sig med udviklingen af en antibrahmanholdning i Retfærdighedspartiet i Madras omkring 1900.

Hernán Horna's gennemgang af den spanske erobring af Syd- og Mellemamerika, der søger at drage ikke-europæiske faktorer og synspunkter stærkere frem, afrunder bogens sidste del, den latinamerikanske.

Per Willemoes Jørgensen

Toldkamre indtil 1969 I-II. Overtoldinspektoratet for Østifterne. Toldarkiver III. (Landsarkivet for Sjælland mm., 1985-86). 265 s., 291 s. og 67 s.

Rigsarkivet og landsarkiverne samarbejdede i 1983-85 med Direktoratet for

Toldvæsenet og de lokale distriktstoldkamre om aflevering af ældre toldarkivalier. Naturligvis er der tidligere foretaget afleveringer til det statslige arkivvæsen, men de store omlægninger i toldvæsenet gjorde det naturligt at få hele arkivsidens »gjort færdig« helt frem til 1969. Det var nemlig ganske mange toldsteder, der endnu havde deres arkivmateriale liggende under mere eller mindre tilfældige forhold. Disse bind, er det første resultat af dette samarbejde. De omfatter de lokale toldkamre uden for København i Landsarkivet for Sjællands område, og de to bind er opbygget alfabetisk efter distriktstoldkamre. Forklaringen på denne opstilling er, at de større toldkammerenheder i tidens løb havde overtaget de gamle toldkamres sager, og lejlighedsvis er ældre journalsager således blandet sammen med nyere distriktstoldkammersager.

Ordningssarbejdet har været særdeles tidkrævende, og mange forstudier er gået forud for den opstillings- og registreringsmodel, der er benyttet her. Det er i øvrigt den samme ordningsmodel, der også anvendes ved de øvrige landsarkivers toldarkivregistreringer.

Det er et fremragende kildemateriale, der her er langt frem for historikerne. Selvfølgelig har materialet været kendt, men det har ofte været særdeles besværligt at udnytte og i flere tilfælde endog utilgængeligt for forskningen.

Toldarkivalierne vil i de kommende år forhåbentlig blive benyttet i rigt mål, ikke blot af universitetsforskningen, men forhåbentlig også af lokalhistorikerne. Der er nemlig meget nyt stof at hente her. Personalhistorikeren kan gå i de såkaldte konduitelister og finde karakteristikkere af toldere. Handelshistorikeren kan supplere den officielle statistik med stikprøver fra lokale toldsteder. Det var nemlig sådan, at alt gods blev registreret ladning for ladning for ved årets slutning at indgå i en samlet

varestatistik. Museumsfolk vil også i disse kilder kunne hente nyt. De såkaldte stemplingsprotokoller, der blev anlagt i begyndelsen af 1800-tallet krævede, at alle tekstilvarer skulle stemples og en prøve sammen med et stempel sættes op i en særlig protokol. I toldmaterialet ses også industrialismens mange nye varegrupper, og man kan direkte følge, hvornår, de første gang kom til byen, og hvornår de kvantitativt for alvor slog igennem. For søfartshistorikere er der også meget at hente. Det var nemlig også tolderne, der havde ansvaret for skibsregistrering og skibsmåling. Alle toldstedets hjemmehørende skibe, kan derfor følges i de lokale protokoller.

Forbrugsbeskatning hørte tidligt under toldvæsenet, så ikke blot landets mange spritfabrikanter, men også ølbryggere, sukkerfabrikanter og mange flere kan gennem dette kildemateriale forvente at få deres historie revideret og bl.a. suppleret med produktionsmål. Toldvæsenet fik stadig tillagt nye opgaver, og alt det afspejler naturligvis samfundets udvikling. Med de fremlagte registraturer, er der skabt mulighed for at give historien nye værdifulde indfaldsvinkler, og det gælder for såvel rigshistorien som lokalhistorien. Toldetaten og dens embedsmænd blandede sig nemlig i årene frem mod vor egen tid i stadig mere, og således vil materialet fra moms kontrollen til sin tid også give en ny dimension til erhvervshistorien.

Den mindre registratur over overtoldinspektorerne må ikke forbigås. Inspektorerne blev oprettet omkring 1820, og udgjorde en instans mellem den lokale toldforvaltning og den centrale toldmyndighed i København. Også her kan der findes værdifulde, delvis nye kilder. En af opgaverne var således at føre kontrol med de lokale toldsteder – og en af måderne at gøre det på, var at opsamle statistiske oplysninger,

og idag giver disse protokoller således direkte mulighed for at lave komparative bystudier.

Mulighederne er mange i dette materiale. Det eneste, benytteren imidlertid må gøre sig klart, er, at bevaringsgraden fra toldsted til toldsted er meget forskellig samt, og det må ikke skræmme den interesserede, at materialet er enormt.

Vi er imidlertid mange, der ser frem til de efterfølgende tilsvarende publikationer fra de øvrige landsarkiver. Målet må være en komplet landsdækkende række toldregistraturer.

Henrik Fode

De nørrejske branddirektorater indtil 1872. Oversigt over arkiverne under Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger. Ved Harry Christensen. (Landsarkivet for Nørrejylland, 1985). 132 s. ill., kr. 82,00 + porto.

Den foreliggende registratur giver indledningsvis en kort historisk redegørelse for brandforsikringens historie på landet indtil 1872, både den offentlige og private. Dernæst følger en redegørelse for indholdet af oversigten, hvor der gøres opmærksom på, at ikke alle ejendomme på landet kan findes her, idet der ikke var forsikringstvungne, samt at Alm. brand ikke var ene om at forsikre landbygninger i Jylland før 1800 og efter 1853. Desuden er ikke alt materiale bevaret, men hvor dette er tilfældet, er der søgt givet henvisninger til, hvor materiale i andre arkiver kan udfylde hullerne. Måden hvorpå oversigten er opbygget beskrives dernæst indgående, samt hvad materialet kan bruges til. En yderligere udbygning af dette gives i en detaljeret gennemgang af arkivmaterialets typer, hvordan disse er indrettet og hvad de indeholder af

oplysninger. Endelig afsluttes indledningen med en gennemgang af supplerende materiale vedr. brandforsikringen og en litteraturliste. Efter oversigten over de nørrejske branddirektoraters arkiver, som forøvrigt har nogle gode oversigtskort over branddirektoraterne, følger to registre: sogneregister til forsikrings- og taksationsprotokoller og register over herredernes tilhørsforhold til branddirektoraterne, der gør det meget let at finde rundt i registraturen. Den foreliggende bog giver en overskuelig indgang til dette enestående kildemateriale, som brandforsikringer er, til studiet af bygnings-, ejendoms-, bebyggelses- og slægtshistorie, og kan kun anbefales på det varmeste.

Henrik Vedel-Smith

Inger Dübeck: *Statsmagt og arkiver. Det offentlige ret til arkivalier.* (Udg. af Rigsarkivet. GEC Gads Forlag, 1982). 178 s., 134,20 kr.

Der findes ikke megen litteratur på dansk som arkivret, og den der findes er på det nærmeste skrevet af forfatteren til denne bog, der må opfattes som en fortsættelse af »Dansk Arkivret« fra 1980. Det kan sådan set undre, for emnet er uhyre centralt, for ikke blot historikeren har behov for at vide efter hvilke regler offentligt dokumentationsmateriale bliver bevaret men også juristen må have tilsvarende interesse i at vide, hvilke retsregler der gælder for historiske dokumenter i privateje.

Det påpeges, at historisk er retten til at holde arkiv blevet opfattet som en majestætsrettighed eller en statslig højhedsmagt, som det bliver sagt. Staten skulle nemlig sikre en vedvarende bevisfunktion. Ikke blot hviler statens ret til sine arkivalier således på offentlige retslige principper, men, påpeges det,